

Börtönrendszerek

A büntetések végrehajtásának módja a büntetési rendszernek lényeges alkotó részét teszi. Ez különösen áll a szabadságvesztési büntetésekre, amelyeknél sokkal nagyobb mérvben lehetségesek minőségi és mennyiségi fokozatok, mint bármely más büntetési nemnél. Az

észszerű börtöntudomány felismerte, hogy a szabadságnak egyszerű elvonása nem meríti ki a büntetésnek tartalmát ha azt akarjuk, hogy az a hozzákötött és elérni óhajtott társadalmi céloknak megfeleljen. A szabadságvesztési büntetés végrehajtásának legcélszerűbb módozata azért már a múlt század vége óta a legkitűnőbb teoretikus és praktikus szakférfiak elméjét foglalkoztatta és foglalkoztatja vala. Így keletkeztek a különböző B., amelyeknek általánosan elfogadott közös jellemvonását (az államfogház büntetésétől eltekintve) a munkakényszer alkotja. Egyebekben az eredetileg a magára hagyó és a hallgatásra szorító rendszer között folyt, jelenleg pedig a magára hagyó és a progresszív rendszer között folyó harc még nincs teljesen eldöntve, de ha a jelek nem csálnak az utóbbi rendszernek győzelmével fog végződni. A különböző rendszerek, a különféle árnyalatoktól eltekintve a négy jelszónak magány, hallgatás osztályozás, fokozatosság megfelelően négyfélék: 1. a filadelfiai v. pennszilvániai v. magára hagyó rendszer; 2. az auburni v. hallgatásra szorító; 3. az osztályozási; és 4. az ir vagy progresszív rendszer. Az első a szabadságvesztésbüntetés célját az elítélteknek teljes és materiális elszigetelése által akarja elérni; tehát folytonos nappal s éjjel való magára zárás, összekötve az elítéltek szellemi erkölcsi s ipari kiképezésével s individualizáló bánásmóddal (separate-system).

Ekként lényegesen különbözik az aszkétizmus hatása alatt kapott eredeti alakjától, mely szerint az elszigetelt elítélt teljes tétlenségben, vallási olvasmányokba merülve töltötte napját, amely felfogás «most rigid and unremitted solitude» név alatt ismeretes. Az így rendezett büntetés a filadelfiai Arch-streetben 1804. épített börtönben «solitary confinement» néven érvényesült. A modern «separate system» első intézetei a Cherry Hillben 1827. épült «eastern penitentiary» (keleti börtön) és az 1829. Pittsburgban épült «western p.» (nyugati). Ebben az enyhített alakjában jött át a magára hagyó rendszer a 30-as években Európába. Mintaintézet az 1836. Haviland által épített filadelfiai börtön. Az auburni v. hallgatásra szorító rendszernek megteremtői a bostoni és newyorki börtön-egyesületek; alapeszméje az elítélteknek a munkára való kényszerítésök mellett nem materiális, hanem szellemi elszigetelésük, izolálásuk a hallgatás által tehát nappali közös munka, hallgatás kötelezettsége mellett, éjjelre elkülönítés, mihez az elítélteknek osztályozása is járna, nem, kor bűnösség, munkaképesség szerint. A magánzárka csak mint fegyelmi büntetés jó alkalmazásba. Az e rendszert (silent system) érvényesítő első intézet az auburni 1790., rákövetkezett a hírhedt botozási rendszeréről ismeretes Linds kapitány által épített singsingi; a charlestoni intézetek stb. A tapasztalás azonban bebizonyította, hogy a rendszernek sarkelve, a hallgatás csak folytonos túlszigoru s a kedélyek elkeseredésére vezető fegyelmi büntetések által tartható fenn. Az osztályozási rendszer a fősúlyt az elítélteknek osztályozására (klasszifikációra) helyezi és pedig nemcsak a nem, kor, bűnösség, munkaképesség, műveltségi fok szerint (amely szempontok szerinti osztályozását az elítélteknek az auburni rendszerénél is megtaláljuk) hanem s ebben rejlik e rendszernek súlypontja és sajátos volta az erkölcsiségnek s a javulási képesség viszonylag egyenlő fokának is tekintetbe vételével.

Az osztályok egymástól elkülönítvék. Az egy osztályba tartozók közösen dolgoznak. Az osztályoknak száma nem elvi szempont. Az egy ideig mintaintézetnek tekintett 1833. évi genfi maison pénitenciaire négy osztályt állított fel: 1. súlyos büntett miatt először elítéltek és visszaesők; 2. enyhébb büntett miatt. először elítéltek; 3. vétség miatt először elítéltek 4. fiatalok és javultak. Az elítéltek maguk tartásukhoz képest, az alsó osztályokból a felsőbbekbe lépnek fel; rossz magaviselet esetén visszahelyezés is járhatja. A bánásmód fokozatosan enyhül. Az

osztályoknak száma a rendszer fejlődése alatt folyton emelkedett, néhol tizenötre is, míg végre egy minden tekintetben kielégítő osztályozás lehetetlensége mindinkább felismertetvén, a rendszer, mint ilyen, már a 60-as évek óta feladottnak tekinthető s az osztályozás jelenleg csak fegyelmi tekintetben, több fegyelmi osztály felállításának alakjában áll fenn.

A progresszív rendszer az előbbi rendszerek fényoldalainak érvényesítésére törekszik, árnyoldalaiknak lehető kikerülésével. Kiindulási pontja a közös és a magára zárás kombinációján alapuló vegyes rendszerek teljes kifejlődését a Crofton által Írorszában keresztülvezetett rendszerben találja. E rendszernek, melynek legbuzgóbb hívei között Mittermeier és Holtzendorffot találjuk, jellemző ismérve a büntetésnek négy szakra való felosztása: 1. magára zárás; 2. csak éjjeli elkülönítés, nappal közös munka; 3. közvetítő intézetbe való elhelyezés; 4. feltételes szabadságra bocsátás. Az első szaknak (introductory stage) célja a büntetést az illetővel éreztetni, a megrögzött gonosztevőt megpuhítani s támpontot nyerni arra, hogy az elítélt javulási hajlama, közömbössége vagy éppen javíthatatlansága felismertessék. A második szaknak célja a javítás, erre szolgál az elítélteknek a magaviselet szerint több osztályba történő sorozása, melyekbe az elítéltek fokozatosan előlépnek; rossz magaviselet esetén a már elhagyott alsó osztályba visszakerülnek (avancement, degradation). A harmadik szakban (intermediate prisons első kísérlet 1856.) is a javító elem a túlnyomó, épp úgy, mint az első szakban az elrettentő.

A rendszer tökéletessége megköveteli, hogy a büntetés e szakjának végrehajtása egészen önálló, külön intézetekben történjék, ahol a fegyencek oly kedvezményekben is részesülnek, amelyekről az első két szakban szó sem lehet; célja a szabadságra való előkészítés. A rendszernek betetőzése, hogy a büntetés idejének hátralevő része feltételes szabadságban tölthető le. Köteleségellenes magatartás esetén ismét visszahelyezésnek van helye.

Ezt a rendszert honosította meg Magyarországon - Lipótvárott - hazánknak a börtönügy terén kiváló szakférfia, Tauffer Emil s ezt fogadta el a magyar btkv. is a fegyház és a börtönbüntetés végrehajtására, a következő közelebbi meghatározásokkal:

1. a magára zárásban töltendő a büntetési időnek első harmadrésze; de a magára hagyó elzárás tartama egy évet meg nem haladhat. Az elítélt az intézeti szabályokban meghatározott látogatások, az iskola, az isteni tisztelet, s a szabad levegőn való időzés kivételével, minden más esetben, mindenkitől elkülönítve, éjjel és nappal magára zárva tartandó. Munkáját zárkájában teljesíti. A magára zárás nem alkalmazható, illetőleg félbeszakítandó, ha az elítélt testi v. szellemi épségét közvetlenül veszélyezteti; ekkor azonban az akadály megszüntével utólag, de csakis a büntetés tartamának első felébe (életfogytiglani fegyházra ítéltknél az első tíz év alatt) pótlólag alkalmazandó. A büntetési idő első felén túl, magára zárás csak mint fegyelmi büntetés alkalmazható:

2. a második stádiumban nappali közös munka; éjjeli magára zárással.

3. Közvetítő intézetbe szállítatnak azok, akik büntetésüknek 2/3 részét letöltötték és szorgalmuk és jó magaviseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak. A szállítást a felügyelő bizottság meghallgatása után az igazságügyminiszter rendeli el: fegyelmi vétség esetén visszahelyezésnek van helye. Életfogytiglani fegyházra ítélték, a büntetés 10-ik évének letelte után szállíthatók közvetítő intézetbe:

4. a közvetítő intézetből feltételes szabadságra bocsátásnak van helye, a büntetés 3/4 részének (életfogytiglani elítélteknél 15 évnek) kitöltése után, de csak az elítéltnak kérelmére s csak azokra, akik jó magaviseletük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették. A feltételes szabadságra bocsátottak bizonyos rendőri felügyelet alatt állanak s a rájuk vonatkozó szabályok megsértése esetén a kedvezmény visszavonható. A 3 évnél rövidebb időre ítélték nem mennek át a közvetítő intézetbe, hanem a törvényes feltételek fenforgása esetében a büntetés második stádiumából büntetésök 3/4 részének kiállása után feltételes szabadságra helyezhetők. Nem bocsáthatók feltételes szabadságra a külföldiek s a vagyon ellen irányult bűncselekményben, gyújtogatásban visszaesők. A feltételes szabadság eredményei, a visszavonási eseteknek elenyészően csekély %-a azt jelenti, hogy az intézmény nálunk is bevált s a bizalmatlanság, mellyel mint minden új intézmény ez is találkozott, alaptalan volt.

Börtönszabályok

Szabadságvesztésnél e büntetés tartamát a törvény csak lényegileg határozza meg. A végrehajtás közelebbi módozatainak megállapítása a B.-nak van fentartva. Ilyeneket Utasítások címmel bocsátott ki a magyar igazságügyminiszter a btkv.-ek életbelépte alkalmával, a fegyház, az államfogház, a börtön s a fogházbüntetés végrehajtása tárgyában. A modern felfogás, tekintettel arra, hogy a büntetés miként való végrehajtása nemcsak a büntetéssel sújtott egyén jogkörét mélyen érinti, hanem kiváló mértékben társadalmi érdekű is, annak törvényes (ú. n. büntetés-végrehajtási törvény által való) szabályozását joggal sürgeti, úgy, hogy a B. részére csak a belső ügykezelés szabályozása s a végrehajtás elveinek miként való keresztülvitelére vonatkozó intézkedések lennének fentartandók. Mily fontos és a büntetés lényegére kiható kérdések nyernek törvény hiányában a B.-ban elintézését, annak megértésére elegendő egy pillantást azoknak főtartalmára vetni. Nemcsak a felvétel s elbocsátás módozatai s egyéb alárendelt ügykezelési jelentőséggel bíró kérdésekről van itt szó, de itt nyernek szabályozást: a magára zárásnak miként való végrehajtása; az elítélteknek osztályozása. Ez utóbbi szempontból a szabályok, nálunk három kötelező osztályt állítanak fel: 1. 24 éven aluliak; 2. 24

éven felüliek; 3. a visszaesők osztályát; az igazgatóra bízván, hogy a műveltebb elítéltek számára külön osztályt, továbbá az elkövetett bűntettek neme, a magaviselet s erkölcsi javulás foka szerint, az intézet helyi viszonyaihoz képest még más osztályokat is alakíthasson. Továbbá B. intézkednek a napirendről s az elítéltek ruházatától eltekintve, az ételmezésnek, a munka s munkajutalom, az oktatás, a hittanítás, a kedvezmények, a tisztaságon felül az egész egészségügynek s a házrend mellett a fegyelmi ügyeknek, az elítéltek jogait érintő s a büntetésnek a valóságban miként való alakulására vonatkozó fontos kérdésekről. Célszerű s a börtönügy tapasztalatait észszerűen értékesítő büntetés végrehajtási törvény, ezeknél fogva nálunk is, a fontosabb igazságügyi szükségletek közé tartozik.